

NARODNI MUZEJB A N J A L U K A

Naš Vaš poziv br. 01-1/12 od 20.V.1959 god. u stvari prikupljanja dokumentacionog materijala o radu KPJ i SKOJ-a u B.Krajini odnesene u B.Luci u periodu prije rata i u toku NOR-a, dostavljam podatke, koji će-nadam se- biti od koristi. Razumije se da ne preten- dujem na te da sam ja jedini koji je dao već slične ili iste po- datke, ali ću- nadam se- barem nekolicke pomoći na sredjivanju dokumentacije zaista tolike potrebne radi rekonstrukcije istorijata Partije i borbe banjalučkog proletarijata nar čite prije rata. Mnogi događaji iz prijeratnog perioda su već u mom sjećanju izbli- jedili, pojedinih detalja više ne mogu da se sjetim, naročite datu- ma i svih učesnika u revolucionarnom radu prije rata u B.Luci, ali i ove što ću dati, makar i šturo, biće ipak od neke koristi. Poku- šao sam u razgovorima sa nekim drugovima koji žive ovdje u Sara- jevu, a koji su također bili učesnici u tom radu i sa kojima sam zajedno učestvovali u nekim akcijama, da oživim ta sjećanja, medju- tim- može se reći da je to skoro karakteristično- ni ti drugovi ne mogu da se sjete svih detalja koji bi danas i te kako bili korisni. Smatram da to nije ni čudno, ako se ima u vidu da je od tada do da- nas protekle nekolicke decenija, a događaji su bili i suviše burni da je netko od nas mislio još onda na njihovo registrovanje, pored toga što je čitav taj rad bio strogo ilegalan.

Zaista je teško odlučiti odakle početi sa izlaganjima, jer je reve- lacionarni rad po metodama i formama u kojima se odvijao, bio to- like bogat i raznolik, da je danas teško odvojiti važnije od manje važnog. Ne, pokušaću da se izlaganjem hronološkim redom prisjetim barem onih događaja koji su mi se najviše upečatili u mom sjećanju.

Kao član KPJ (primljen sam po drugu Osmanu Karabegoviću u članstvo KPJ oktobra 1940 g.) bio sam u istoj čeliji sa drugovima Kadenić Teufikom-Cinkarom (sada živi u Sarajevu kao penzionisan p.pukovnik inače nosilac "Partizanske spomenice 1941") i Sarač Ibrom, sada slubenik NOS-a B.Luka (također nosilac "Partizanske spomenice 1941". Cinkara je bio sekretar te partiske jedinice, a naše sastanke održa- vali smo po našim kućama (zimi) i livadama (ljeti) u kvartu zv."Pod pećinama", gdje smo i stanovali. Ova naša partiske organizacija je u tom periodu - pored drugih zaduženja svakog pojedinog od nas- radila i na rasturenju letaka, te drugog štampanog ilegalnog propa- gandnog materijala. Ova organizacija postojala je sve do jula ili

avgusta 1941 god., kada je drug Cinkara otišao u partizane, a ja i Sarač Ibro na zadatke u Jošavku (ja sam upućen u Jošavku na dičnicu pruge B. Luka-Deboj od strane drugu Djure Pucara-Starog, radi organizovanja napada partizana na Jošavku u kojoj je bio smješten dinamit za gradnju pruge i nešto oružja. Po izvršenju tog zadatka oktobra 1941 g. bio sam uhapšen i u zatvoru ostao do kraja 1942 g. kada se praktično moja veza sa ovom mojom prvom partijskom organizacijom gubi).

Kao član ove osnovne partijske organizacije, a i nešto prije toga bio sam od partije odredjen za rad u tehnici mjesnog Komiteta, Ova tehnika bila je smještena u kući drugu Faika Pašalica, koji sada radi u nekom preduzeću u B. Luci, a kod kojeg smo nas dva štampali i na šapiregrafu umnožavali uglavnom sve letke koji su u B. Luci u toku 1939 g. i 1940 g. bili rasturani. Radili smo skoro svaki dan, a kada nije bilo letaka za umnožavanje, onda smo po malo prekucavali Istoriju SKP (b) i drugi u to vrijeme partijski materijal koji se proučavao na sastancima.

Tehnički pribor za tehniku MK (papir i druge) bio je smješten u mojoj kući, a dobili smo ga, odnosno prenijeli smo ga od drugu Babić (mislim da mu je ime Ljubo), inače Slovenca. Sada je na dužnosti čini mi se u Izvršnom vijeću Slovenije, a prije nekoliko godina bio je sekretar Oblasnog komiteta KJ odnosno SKJ u B-zoni Trsta. Ne mogu da se sjetim tačno kada je to bilo, niti imena pojedinih omladinaca u to vrijeme, ali znam da smo taj materijal od drugu Babića prenesili jedne jutro rano negdje pod jesen 1939 g. i smjestili u mojoj kući.

U ljeto 1940 g. bilo je od Partije organizovano Pokrajinsko savjetovanje SKOJ-a u jednoj planini kod Bugojna (o tom savjetovanju ili konferenciji - ne znam tačno šta je bilo - pisale je prije negdje mjesec dana i "Oslobodjenje" u jednom nedeljnom broju, a po sjećanju drugu Ozme Isaka, pretsjednika Sreskog suda u Sarajevu), Za ovo savjetovanje dobio sam zadatak od drugu Osmana Karabegovića da napišem referat i danas se sjećam - "O položaju muslimanske omladine u Bosni i Hercegovini". Priznajem da sam se ovog zadatka bio strahno u to vrijeme uplašio, jer je to bio moj prvi zadatak takve vrste, a nisam imao skoro nikakve literature. Drugu Osman Karabegović i Nikolica Pavlić (poginuo u NOB pomogli su mi keke u istraživanju literature - tako i u pisanju samog referata. Moram priznati da je moj udio u samom pisanju referata bio vrlo mali, glavni teret toga nosili su drugovi Osman i Nikica. Referat smo radili nekoliko

dana u kući kod Nikice i u kući mene u kući i dvorištu. Znam samo to, da sam na ove savjetovanje zakasnio dva dana radi pripremanja tog referata, dok su drugi učesnici savjetovanja: drugovi Hajro Kapetanović, Rudi Kolak, Dušanka Kovačević-drugih se ne sjećam, a bilo je nas je iz tog kraja više, stigli ranije i te su putovali na teretnim zaprežnim kolima nekog Boga, kočijaša iz Banje Luke, po čemu su našu grupu na savjetovanju prozvali šaljivim imenom "beginevci". Kada sam ja stigao preko veze u lice mjesta (tamo me je iz Bugej- na prebacio drug Bušatlija, ne znam mu imena, a sada je direktor preduzeća "Oganj" u Sarajevu), bile je već održane mislim dva ili tri referata. Jedne poslije podne, dobre se sjećam negdje pred večer (bio je mislim avgust mjesec) došao je red na mene da čitam svoj referat kojeg smo pisali nas trojica (ja i drugovi Osman Karabegović i Nikica Pavlić). Bio sam strano uzbudjen, jer je auditorij bio velik, a pojedini učesnici intelektualno i politički vrlo jaki, pa sam očekivao jaku kritiku (na tom savjetovanju su bili - pr- gore pobrojanih iz B. Luke - i Avdo Hume, Miljenko Cvitković, Mahmut Bušatlija-Buš, i drugi). Moja uzbudjenost - uskoro se pokazalo - nije bila bez osnova, jer sam poslije pročitane referata, doživio strašnu kritiku od drugova Avde Hume i Mahmuda Bušatlije, koji su referat okarakterisali kao pramašen. Bilo mi je strašno krivo, ali sam pokušao da tješim samog sebe nedostatkom literature i brzinom pripremanja. No, kritika je bila unekoliko skraćena, jer su upravo za vrijeme čitanja tog referata diskusije po njemu, došli žandarmi u pokušaju da nas rastjeraju, ali smo zahvaljujući raznim mehina- dijama uspjeli ipak da obavimo gre posla, a zatim da se kroz Bu- gojne vratimo organizovano sa berbenim pjesmama od kojih je Bugej- no ječale i koje sigurno tako šta nikada dotⁿⁱ nije doživjele.

Nikada neću zaboraviti govor drugu Miljenka Cvitkovića, kojeg je održao negdje na sredini puta do Bugejna, a u kojem je ukazao na pretetajeće događaje i mogućnost oružanog ustanka već slijedeće godine, što se i obistinilo. Po povratku u B. Luku ispričao sam dru- gu Osmanu kako smo prošli sa referatom. Sjećam se da sam mu ove is- pričao susrevši ga na mostu koji vodi preko Vrbasa, kada sam upravo bio prošao kod njega kući da mu referišom. Bilo mu je krivo zbog toga, ali je i on tada prhjetio da to nije nikakvo čudo kada nismo imali nikakvu literaturu kojom bi se mogli poslužiti, a zatim je tu bila i brzina.

Te iste godine, mislim negdje u ranu jesen 1940. g. održane je

Neće biti na odmet, mada to pitanje nije postavljeno u dopisu, da se malo osvrnem i na rad Crvene pomoći u B. Luci prije rata. Odbor Crvene pomoći sačinjavali smo: ja, drugovi Kadonić Teufik-Cinkara, Mandrović Leon, sada pomoćnik direktora banjalučke tvornice duha, na Rudi Kolak, i sjećam se još Lacijsa (ne znam kako se zove i gdje sada živi, ali znam da je u to vrijeme bio muž drugarice Lape Perović, sada supruga druga Koče Popovića). Sastanke smo održavali najčešće i na glavnom kod kuće drugarice Leona Mandrovića. U početku je rad Crvene pomoći šepao, nekako se forme rada teško nalazile, tako da sam prikupljanja priloga od komunisti i simpatizera pokreta nismo imali drugih prihoda. To je trajalo sve do negdje pod jesen 1939 g. kada sam jedne večer od druga Osmara Karabegovića bio dobio zadatak da odem kod kuće Nikice Pavlića i da ću Tame upoznati jednog druga kojem treba da položim račun o stanju i radu Crvene pomoći (ja sam u to vrijeme bio blagajnik Crvene pomoći). Sjećam se dobro u prvi sumrak, padala je kiša, kada sam u dvorištu kuće u kojoj je stanovala porodica Pavlić upoznao jednog druga, sa nabijenim šešireom na glavi i sa dignutom kragmom od dugačkog kaputa koji mi je rekao neke predjem okolo drugom ulicom do tada Hipotekarne banke (sada Narodne banke), a on je otišao preko bašta. Nešto decnije sam saznao da je to bio drug Djuro Pucar-Stari s kojim sam se decnije češće sastajao po istoj stvari i koji je u nekoliko mahova dolazio i mojoj kući po novac. Tada mi je drug Stari-nakon što sam mu referisao o metodu rada i stanju Crvene pomoći, dao direktive kako treba raditi, koje bi forme rada bile najprikladnije u tadanjim uslovima i drugo. Znam da sam sve rekao drugovima iz odbora C.P. tako da je rad poslije toga stvarno krenuo takvim tempom da se više nije postavljao problem u to vrijeme tako potrebnog novca za rad Partije. Od tada smo koristili narečite priredbe "Berca", KAB-a i drugih organizacija, na kojima smo dovijajući se na razne načine dolazili do potrebnih sredstava, tako da smo kroz - na primjer prodaju cvijeća, tombole, šaljive pošte i dr.- te forme dobijali novac i sredstva za CP čak i od neprijatelja, a da oni nisu mogli ni slutiti zašto ga daju. Taj novac smo u to vrijeme najvećim dijelom trošili između ostalog - u nabavke paketa koje smo slali španskim borbama, koji su se nalazili u logorima u Francuskoj. To je bila u to vrijeme tako široko organizovana akcija, o kojoj bi bilo vrijedno pisati posebno, a nakon prisjećanja pojedinih drugova učesnika te akcije.

Te dobijanju partiskog zadatka za odlazak u Jošavku negdje u ljeto 1941 g. ja sam svoj zadatak po CP (tada se zvala Narodna pomoć)

predao u prisustvu druga Djure Pucara-Stareg Vahidi Maglejlić, Narodnom heroju (poginula u NOB). Ovu primopredaju smo izvršili u kući Ing. Zubovića Jove, u jednoj sobici na tavanu. Kako je bilo i kako je ta Narodna pomoć radila docnije ja ne znam, jer je moj daljnji rad po tom zadatku bio prekinut odlaskom u Ješavku, a docnije i hapšenjem.

Pored navedenog, bio sam član Komiteta SKOJ-a, ali ne znam kakvog, jer nisam smio iz konspirativnih razloga da pitam niti da znam. Znam samo toliko da smo u tom komitetu bili ja, Dušanka Kovačević, njen brat Mirko, Dede Gazić koji je docnije otišao na drugu dužnost (pa bi možda on mogao više znati o tome) i ne sjećam se drugih. Da bio je još i Rudi Kolak.

Te bi bili značajniji događaji kojih se još življe sjećam. Razumije se da nisam govorio ništa o borbi srednješkolske omladine, u kojoj sam tada kao srednješkolac i student-bruceš aktivno učestvovao, o radu KAB-a, čiji sam bio član, a zatim i član uprave (i uzgred budi rečeno i poslednji dežurni u klubu dočekavši policijske agente na čelu sa Kelenićem, koji su došli da plijene materijal i imovinu kluba, ali pošto smo mi bili na dan ranije obavješteni da će klub biti zabranjen, te smo mi sklonili sve sem nekih beznačajnih papirića, što je agentima palo u oči i bez njihovog bijesa i provokacije nije prošlo), itd. O ovome nisam pisao, jer se o tome mogu pisati romani, a uvjeren sam da o tome ima već dosta materijala.

Iste tako, nisam pisao niti o pojedinim akcijama banjalučkog proletarijata, kao dijeljenu letaka, šaranju zidova-revolucionarnim pasrelama, razbijanju ljetičevskih, hodjarićevskih ili drugih fašističkih zborova i našim hapšenjima radi utega, o masovnim demonstracijama i drugim masovnim zborevima i sastancima pod vidom "prijatelja prirede" ili djačkih istudentkih izleta itd, jer sam uvjeren da i o ovome ima dosta materijala. Ne, sve te akcije su bile organizovane od Partije naročito one od 1937 g. pa dalje, u kojima sam ja uzimao živog i aktivnog učesća sa ostalim drugovima iz B.Luke.

Dokumenata, niti slika iz tog perioda nemam. Sve sam to bio pohranio pred početak rata 1941 god. u kući Hamdije Zembe, u ulici Duška Kešćice ne znam broja, kod kojeg sam se jedne vrijeme i krije prije hapšenja, ali je on to rekao mi je poslije Oslobođenja-spasio plašeci se da se to ne otkrije i da mu porodica ne nastrada. Ja mu za to ne zamjerim, mada je tamo bile vrlo vrijednih dokumenata koji bi danas mogli zaista mnogo poslužiti u ove svrhe. Ne zamjeram mu

jer mi je on u to vrijeme pružio utočište u svojoj kući u vrijeme kada me je policija bila tražila da me uhapsi.

Na kraju, želio bih da ovom male podatka što sam ih ovdje nabacio posluže svrhi zbog kojih su od mene i traženi. Svjestan sam toga od kolike je važnosti svaki i najmanji detalj, pa mi je utoliko žalije što ne mogu barem za sada da pružim više od ovoga. Ne, pripravan sam i stojim na raspoloženju za sve buduće informacije ukoliko na to budem mogao odgovoriti. Na ostala pitanja iz pisma nisam u stanju da odgovorim, jer zaista o tome tolike male znam da nije vrijedno niti da pišem. Možda bi se ovdje još mogla pomeniti i akcija nas političkih zatvorenika u zatvoru 1941 i 1942 go. kada smo osnovali partisku jedinicu u zatvoru u kojoj smo bili ja, Dedo Gazić i Rahmija Kadenić-Raja, sada pukovnik u H JNS u Beogradu. Ova organizacija je pripremala naše bjegstve iz zatvora i u tu svrhu nabavili i alat za rezanje gatri, kao i ključeve za otvaranje čelija zatvora, a uhvatila vezu i sa ključarem zatvora žandarskim narednikom tada, Jurem Katanićem, koji nam je u toj akciji mnogo pomogao. Taj Katanić-ako je živ još - trebalo bi da stanuje tu u B. Luci i penzioner je. Pošten čovjek, koji nam je u one vrijeme mnogo koristio. On je vršio u našim čelijama prividne premetačine, jer mu je to bile naredjene, ali nam je uvijek prije premetačine najavio da sakrijemo što imamo jer da će biti premetačina. Pored njega, koristio nam je Odebašić Muje i njegov brat, koji su nas obavještavali o ovemu vani, i držali vezu sa našim porodicama preko kojih je trebalo organizovati to bjegstvo. Ne, da bjegstva nije došlo jer nas je oko 12 bilo pušteno iz zatvora na garanciju građana, a decnije nas je većina opet pohvatana, jer nije uspjele bjegstve na oslobođenu teritoriju po puštanju iz zatvora. Ne, ipak ova akcija je vrijedna pomena i dokaz da komunisti nisu ni u ustaškim zatvorima mirovali, nego su i dalje nastavili, ~~uzavajati~~ svojim radom.

Eto tokiko o onome čega sam se do sada prisjetio, a što bi moglo biti od koristi u akciji Narodnog mezeja, koja je za svaku pohvalu. Nadam se da ovim nećemo prekinuti naš kontakt, pa Vam se zahvaljujem na tome što ste se obratili i na mene kao jednog od učesnika tih događaja i akcija Partije u B. Luci, uz topli drugarski pozdrav.

Sarajevo, 20.VI.1959 god.

Hasanbašić Muhamed-
Muša

Sarajevo, Duvanjska b.b.